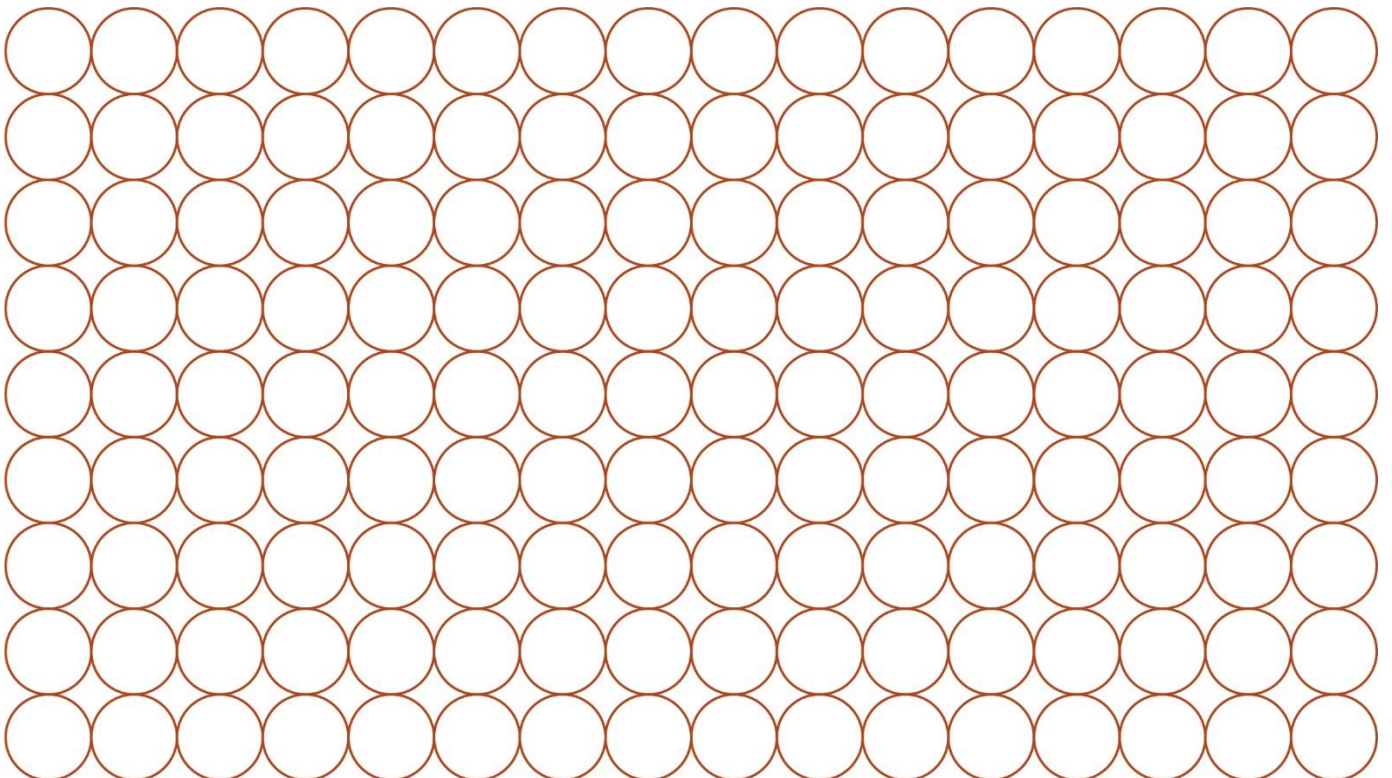

Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumenkunskap

Grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-504-7

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Inledning	4
Om skolämnet hem- och konsumentkunskap	5
Kommentarer till kursplanens syfte	6
Kursplanens långsiktiga mål	9
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	10
Innehållet i ämnet hem- och konsumentkunskap.....	10
Mat och matlagning.....	10
Privatekonomi och konsumtion	13
Levnadsvanor	14
Kommentarer till kursplanens betygskriterier	18
Betygskriterierna i ämnet hem- och konsumentkunskap	20

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar i relation till betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om skolämnet

hem- och konsumentkunskap

Kursplanen i hem- och konsumentkunskap beskriver ett ämne som ger eleverna förutsättningar att hantera det vardagliga arbetet och livet i hem och familj, samt ger eleverna verktyg för att kunna agera som medvetna konsumenter och sköta sin privatekonomi.

Arbetet i hemmet är något som ständigt pågår, oavsett människors olika yttre omständigheter. Kännetecknande för arbetet i hemmet är att det sällan lämnar något beständigt och gripbart efter sig. Resultatet av arbetet med en välsmakande och välbalanserad måltid, en avtorkad diskbänk eller rena kläder är kortvarigt, men på lång sikt är det ett arbete som är avgörande för individers hälsa och ett hållbart samhälle.

Genom undervisningen i hem- och konsumentkunskap utvecklar eleverna en medvetenhet om vilken betydelse konsumtion, vanor och arbete i hemmet har för frågor som rör hållbar utveckling. Därigenom får de redskap för att värdera sina vardagliga val och handlingar, och för att kunna visa omsorg om sig själva och andra.

Kunskapssynen i kursplanen utgår från ”kunskap i handling”. Det innebär att teori och praktik betraktas som sammanflätade, komplexa helheter. Det kan uttryckas som att kunskaper i hem- och konsumentkunskap kommer till liv i verklighetsnära situationer där intellekt, känslor, sinnen och handlingar förenas. Ämnet ska stimulera eleverna till att utveckla initiativförmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet. I en lärandeprocess som bygger på att fatta egna beslut är det avgörande att utveckla tillit till sin initiativförmåga. Tilliten handlar också om kreativitet, det vill säga att kunna bryta med olika invanda sätt att tänka samt att tillägna sig förmågan att göra anpassningar utifrån rådande omständigheter. Den här helhetssynen i ämnet utvecklas genom att eleverna tränas i att ta initiativ och kreativt lösa och hantera olika uppgifter. Att reflektera i handling, det vill säga att göra något för att sedan stanna upp och begrunda handlingen ur olika perspektiv, är viktigt.

Hem- och konsumentkunskap handlar således om att man lär sig i verksamheten och inte primärt om verksamheten. Genom att tillämpa ett undersökande, jämförande och reflekterande förhållningssätt i handling blir aktiviteterna kunskap. Det är utifrån denna syn på arbetet i hemmet som ämnet hem- och konsumentkunskap är uppbyggt.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

Arbetet i hemmet

Ett övergripande syfte med undervisningen i hem- och konsumentkunskap är att eleverna ska utveckla *kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtionsval i hemmet*. Det innebär att eleverna ska få undervisning om hur man planerar och tillagar mat och måltider för olika behov och sammanhang och om annat praktiskt arbete som förekommer i ett hem. I undervisningen ska också ingå kunskaper om ekonomi och konsumtion.

Mat och måltider

Matlagning och organisation av måltider innebär överväganden av olika moment och arbetsuppgifter och i vilken ordning de ska ske: ”Vilka behov har de som ska äta? Vilka råvaror behövs, vilket recept ska man utgå från och hur ser tidsåtgången ut?” Vidare innebär det att handla utifrån kunskaper såsom sammansättning av varierade och balanserade måltider, livsmedelssäkerhet, säker hantering av redskap, arbetsfördelning och resurshushållning vid såväl matlagning som annat arbete i hemmet.

Initiativförmåga och kreativitet

Undervisningen ska också bidra till elevernas *initiativförmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet*. Att utveckla självständighet genom att ta initiativ och tillåtas vara kreativ i samband med matlagning och andra uppgifter i hemmet är redskap som ger människor möjlighet att organisera sin vardag och utvecklar tilltron till den egna förmågan. ”Hur kan man ta hand om och laga nya rätter av rester? Vad gör man om en ingrediens är slut eller hur förändrar man smak på rätter genom olika kryddning?” Sådana situationer förutsätter att eleverna vågar prova sig fram och vara flexibla. Det kräver också att de tillåter sig att resultatet inte blir precis som avsett och att eleverna i undervisningen ges möjlighet att pröva och ompröva val och handlingar.

Kreativitet innebär också att utveckla kunnande i att identifiera och värdera aspekter som är avgörande för att arbetet man utför fortlöper mot målet och i handling förändra det som behövs, likaväl som att efter ett slutfört arbete

utvärdera resultatet genom att identifiera och värdera olika aspekters påverkan på resultatets kvalitet.

Konsekvenser av val samt ekonomi och konsumtionens villkor

Att göra medvetna och välunderbyggda val är en viktig del av arbetet i hemmet. Eleverna ska därför få undervisning både om hur man gör *välgrundade val när det gäller privatekonomi* och *vilka konsekvenser valen i hushållet får för hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser*.

Unga människor har, liksom vuxna, ofta en begränsad ekonomi och behöver kunna ta ställning till vad pengarna ska räcka till, nu och längre fram. För att kunna fatta beslut i olika valsituationer behöver eleverna därför också kunskaper *om konsumtionens villkor samt om betalning, sparande, krediter och lån*. Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla kunskaper om vilka rättigheter och skyldigheter en konsument har. Detta innebär att eleverna ska få lära sig hur man planerar sin ekonomi och få förståelse för konsumtionens villkor. Undervisningen ska bland annat ge eleverna användbara verktyg för att orientera sig i ett utbud där likartade varor finns i olika förpackningar, till olika priser och av olika kvalitet.

Genom undervisningen ska eleverna dessutom ges möjlighet att utveckla sitt kunnande i att kritiskt granska och värdera olika budskap som vill få människor att konsumera. Att köpa en viss produkt kan vara ett sätt för individen att skapa sig en identitet och markera gruppstillhörighet. Detta är företagen väl medvetna om, och de använder konsumentens olika behov för att nå fram med sina varor. Unga människor kan vara särskilt utsatta för den här typen av budskap.

Hälsa och hållbar utveckling

I läroplanens första del anges att det ingår i skolans uppdrag att belysa hur människors sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. Att synliggöra och problematisera aspekter av *hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser* samt att ställa aspekterna mot varandra i undervisningen i hem- och konsumentkunskap är ett sätt att konkretisera och problematisera begreppet hållbar utveckling.

Hälsa ska i ämnet ses som ett holistiskt begrepp inom vilket fysisk, psykisk och social hälsa samspekar. I ämnet anlägger eleverna aspekter av hälsa på val och handlingar i samband med mat och måltider och arbete i hemmet. Innehållet i maten har kopplingar till näringsinnehåll och den fysiska hälsan, medan måltidens doft och smak samt måltidens gemenskap och arbetsfördelningen i hemmet kan kopplas till den psykiska och sociala hälsan. Det breda hälsobegreppet ger således möjligheter att upptäcka hur olika aspekter av hälsa samspekar och påverkar människors mående.

Normer, jämställdhet och arbetsfördelning

I syftestexten framgår att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar *kunskaper om och ges möjligheter att reflektera över normer, jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet*. Jämställdhet innebär att kvinnor och män ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet.

Undervisningen ska även ge eleverna förutsättningar att utveckla *kunskaper om kulturella variationer och traditioner i olika hushåll*. I sammanhanget hem- och konsumentkunskap kan kultur definieras som de koder, föreställningar, värden, erfarenheter och tankemönster som grupper av människor delar, mer eller mindre medvetet, omkring de verksamheter som sker i hemmet. Att utveckla kunskaper om kultur handlar om att göra det vardagliga och osynliga synligt. Genom att i undervisningen lyfta fram och studera det som tas för givet och ses som självklart, och fundera kring vad det är man ser och vad som sker, kan skeendena diskuteras i relation till hälsa, ekonomi och miljö på individ- och samhällsnivå.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med tre långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i hem- och konsumentkunskap är:

- *förmåga att planera och tillaga mat och måltider för olika behov och sammanhang samt hantera annat praktiskt arbete som förekommer i ett hem,*
- *kunskaper om ekonomi och konsumtion i hemmet, och*
- *förmåga att värdera val och handlingar som förekommer i ett hem utifrån hur de påverkar hälsa, ekonomi och miljö.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Innehållet i ämnet hem- och konsumentkunskap

Det centrala innehållet i hem- och konsumentkunskap är indelat i tre kunskapsområden: ”Mat och matlagning”, ”Privatekonomi och konsumtion” samt ”Levnadsvanor”.

Den övergripande progressionen i det centrala innehållet ligger i att eleverna i de lägre årskurserna utgår från den konkreta handlingen eller situationen med början i hemmet och familjen. Det leder sedan i de högre årskurserna över till större fokus på relationen mellan den enskilda individens handlingar och det omgivande samhället och naturen. Det sistnämnda innebär att undervisningen ska ge förståelse för att handlingar som sker i hushållet även påverkar andra delar av världen, både lokalt och globalt.

Hem- och konsumentkunskaps centrala innehåll har kopplingar till flera andra ämnens centrala innehåll, bland annat biologi och kemi, de samhällsorienterande ämnena, bild, idrott och hälsa samt matematik.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena.

Mat och matlagning

Kunskapsområdet ”Mat och matlagning” ringar in det innehåll i ämnet som rör det praktiska arbetet kring matlagning och måltider. Det innebär bland annat *att planera, organisera och utvärdera arbetet*. I detta ingår reflektion över resultatet i relation till genomförandet av matlagningen och planeringen samt efterarbetet med matlagning och måltid. Maten ger oss näring och energi vilket bidrar till vår fysiska hälsa. Samtidigt är mat och måltider också kulturskapande och fyller en social funktion som är viktig.

Matlagning för olika behov och sammanhang

Att laga mat handlar om att tillämpa en mängd olika metoder som kan tyckas självklara för den som en gång har lärt sig dem. Att koka, steka, rimma, pickla och baka är exempel på matlagningstekniker. I detta ingår också kunskap om livsmedels egenskaper och användningsområden.

Matlagning för olika sammanhang som skrivs fram för årskurserna 1–6 och årskurserna 7–9 innebär praktisk matlagning för frukost, lunch, middag, mellanmål, vardag och högtider. *Matlagning för olika behov* som enbart finns i kunskapsområdet för årskurserna 7–9 innebär praktisk matlagning med anpassningar av näringsriktig kost med hänsyn till olika individers behov. Behov kan vara fysiologiskt och kulturellt betingade. Måltider utifrån olika behov skulle med andra ord kunna innebära vegetariska måltider, måltider anpassade utifrån olika allergier eller måltider anpassade utifrån fysiska aktivitetsmönster.

Planera, organisera och utvärdera

Enkla metoder för matlagning, däribland bakning. Att planera, organisera och utvärdera arbetet (årskurserna 1–6) och *val av livsmedel och metoder för matlagning, däribland bakning. Att planera, organisera och utvärdera arbetet* (årskurserna 7–9) är ett centralt innehåll som innebär undervisning om hur olika överväganden i samband med matlagning går till. Övervägandena kan handla om att beakta vilka som ska äta en måltid och vilka råvaror som behövs, vilket recept man ska utgå från och hur tidsåtgången ser ut. Likaså om man vid det enskilda tillfället har möjlighet att tillaga måltiden själv eller behöver köpa hel- eller halvfabrikat.

Progressionen går från att eleverna i de lägre årskurserna ges möjlighet att öva på enklare planering och tillämpa enklare metoder som innehåller få steg och få eller inga moment som sker samtidigt. Eleverna undervisas också i att utvärdera arbetsprocessen i relation till resultatet. Att utvärdera innebär att granska särskilt utvalda delar och händelser i arbetsprocessen utifrån målet med uppgiften, och att värdera hur dessa delar och händelser kan ha påverkat resultatet. Syftet är att få syn på vad som kan göras annorlunda till nästa gång för ett bättre resultat. Det kan också handla om att i en process omvärdera och förändra något för att resultatet ska bli det önskade.

I de senare årskurserna utmanas eleverna till allt högre grad av självständighet genom hela arbetsprocessen. Det förutsätter att eleverna ges möjlighet att lära sig ändamålsenliga strategier för att planera, organisera och utvärdera arbetet. Till exempel kan valet av metod påverka tids- eller energiåtgången vid bakning och matlagning samt hur hälsosam en måltid blir.

Det handlar också om att i undervisningen ge eleverna förutsättningar att öva på att värdera val och handlingar utifrån aspekterna hälsa, ekonomi och miljö. I de senare årskurserna ingår det i undervisningen att låta eleverna förhålla sig till och problematisera aspekter av jämställdhet och könsroller i samband med planering, organisering och utvärdering av arbetet.

Recept, skapande av egna måltider och samtal

Kursplanen anger för alla årskurser att eleverna ska möta innehållet *instruktioner och recept* samt *samtal om upplevelser av smak, doft, konsistens och textur i samband med matlagning*. Genom detta innehåll får eleverna möjlighet att lära sig hur de följer olika recept och instruktioner och kan tillägna sig en ämnesspecifik vokabulär. När eleverna arbetar med recept ges de även möjlighet att lära sig att beräkna mängder. Recepten speglar *enkla* metoder i årskurserna 1–6 och blir mer komplexa i de högre årskurserna. I mötet med recept utvecklar eleverna följaktligen både sin språkliga och sin matematiska förmåga. Att kunna läsa och följa recept gör det också möjligt att tillgodogöra sig mattraditioner från olika kulturer och tider.

I årskurserna 7–9 ska eleverna även möta innehållet *skapande av egna måltider*. Det kan handla om att eleverna skapar och tillagar en måltid utifrån råvaror och tillbehör som de har valt själva med hänsyn till de olika syften måltiden ska uppfylla.

Att själv kunna planera och tillaga sina måltider och utföra andra uppgifter i hemmet är redskap som ger människor möjlighet att organisera sin vardag. Det utvecklar tilltron till den egna förmågan. I detta ingår naturligtvis att diskutera egenskaper hos olika ingredienser och upplevelser av smak, doft och konsistens, i syfte att bli mer självständig för att kunna överväga olika alternativ och göra val i syfte att påverka dessa aspekter i samband med matlagning.

Redskap och teknisk utrustning samt säker användning av dessa

I ett hem finns en mängd redskap och teknisk utrustning som används i samband med matlagning och bakning. Eleverna ska därför få undervisning om *redskap och teknisk utrustning som kan användas vid matlagning och hur dessa kan användas på ett funktionellt och säkert sätt*. Det innebär att de ska få träna på att använda redskap och teknisk utrustning ändamålsenligt, i både livsmedelssäkert och skadeförebyggande hänseende, vilket underlättar arbetet och gör det lättare att uppnå önskat resultat.

Kursplanen anger inte vilka redskap eller vilken teknisk utrustning som undervisningen ska behandla i de olika årskurserna. Det är upp till den enskilda lärarens överväganden och syften med undervisningen att välja det som passar bäst i varje enskild situation. Kunskaper i hur redskap och teknisk utrustning används och vårdas bidrar också till dess hållbarhet.

Hygien och livsmedelssäkerhet

Eleverna ska genom hela grundskoletiden ges förutsättningar att utveckla kunskaper om *hygien och livsmedelssäkerhet i samband med hantering, tillagning och förvaring av livsmedel*. Livsmedelsrelaterade sjukdomar förekommer i vårt samhälle och denna kunskap är därför viktig ur hälsosynpunkt. Kunskapen är

också viktig i ekonomiskt och miljömässigt hänseende, eftersom rätt hanterade livsmedel har längre hållbarhetstid.

Kursplanen anger ingen progression i detta innehåll, utan den måste med nödvändighet anpassas utifrån vilka moment som eleverna för närvarande arbetar med.

Privatekonomi och konsumtion

Kunskapsområdet ”Privatekonomi och konsumtion” ringar in frågor som rör privatekonomi, konsumenters rättigheter och skyldigheter, reklam- och mediebudskap samt jämförelser av varor utifrån olika aspekter.

Ungas privatekonomi

Barn och unga är, precis som vuxna, aktörer i ett samhälle som bygger på konsumtion av varor och tjänster. Det är väsentligt att eleverna tidigt i undervisningen ges förutsättningar att utveckla en förståelse för sambandet mellan den egna konsumtionen och den egna ekonomin.

I årskurserna 1–6 möter eleverna innehållet *ungas privatekonomi. Relationen mellan sparande och konsumtion. Olika sätt för att betala och spara*. Detta innebär att undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla en vardagsnära förståelse för vad som är rimligt att saker och ting kostar och vad som påverkar att till synes likvärdiga varor kan kosta olika mycket samt på vilka olika sätt man kan betala. Undervisningen ska också behandla hur man kan planera för att få pengar att räcka, nu och för behov längre fram.

Med innehållspunkten *konsumtion och ekonomisk planering, däribland att göra en budget* för årskurserna 7–9 avses att eleverna ska få undervisning om hur man budgeterar för sina utgifter i relation till sina inkomster. I det centrala innehållet för de högre årskurserna ingår också *att handla på kredit, teckna abonnemang samt låna och spara pengar*.

Formuleringar i kursplanen innebär att perspektivet på den egna ekonomin på högstadiet breddas från att på låg- och mellanstadiet handla om att hantera en mindre fickpeng till att agera i mer komplexa konsumtionssammanhang där valen kan få mer långtgående konsekvenser för den egna ekonomin. Det kan handla om skyldigheten att betala avgifter för ett abonnemang som man har tecknat eller att jämföra vad det får för olika konsekvenser att spara till någonting respektive att handla på kredit.

Reklam och medier

Barn och unga är en central målgrupp för olika former av reklambudskap. Sådana budskap anspelar ofta på deras identitetsskapande och behov av tillhörighet och sammanhang. Kunskaper om hur reklamen är uppbyggd och påverkar människor kan förbereda eleverna för att möta dessa budskap på ett mer reflekterat sätt.

Genom hela grundskolan ska undervisningen i hem- och konsumentkunskap behandla skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation, vilket blir tydligt med innehållspunkten *skillnaden mellan saklig konsumentinformation och annan påverkan på konsumtionsval. Reklam i olika former, även dolda reklambudskap*. Det är betydelsefullt att eleverna redan i årskurserna 1–6 får reflektera över vilka budskap reklamen förmedlar i jämförelse med den objektiva konsumentinformationen. Det kan innebära att utveckla en medvetenhet om att reklam är uppbyggd på ett sätt som betonar mer positiva aspekter, samtidigt som den ofta tonar ner annan väsentlig information. Det är likaså viktigt för eleverna att utveckla kunskaper om var man kan hitta konsumentinformation och hur den kan användas.

I årskurserna 7–9 fördjupas innehållet om reklambudskap genom att till exempel ta utgångspunkt i de sociala medier eleverna använder sig av, för att problematisera de budskap de möter och lyfta fram och studera det som tas för sant och självklart. Däri kan ingå att undersöka hur sociala medier är uppbyggda och hur de påverkar våra beteenden. Genom att fundera kring vad det är man ser och vad som sker och vad avsändaren har för syfte med det som kommuniceras kan budskap granskas och ses ur olika infallsvinklar.

Konsumenters rättigheter och skyldigheter

I årskurserna 7–9 möter eleverna ett innehåll som handlar om *konsumenters rättigheter och skyldigheter*. Kunskaper i grundläggande konsumentlagstiftning ger eleverna möjlighet att hantera sin ekonomi på ett ansvarsfullt och tryggt sätt, genom att de utvecklar en medvetenhet om de lagar och regler som finns vid köp av produkter och tjänster. Det kan handla om att veta vilka rättigheter man har om man vill lämna tillbaka en vara man har köpt, eller vilka skyldigheter man har när man har ingått ett avtal.

Jämförelse av varor

Jämförelser gör det möjligt för eleverna att agera mer medvetet som konsument. Eleverna i årskurserna 1–6 ska därför möta innehållet *jämförelser av några vanliga varor utifrån jämförpris*. Det innebär att utveckla förståelse för jämförpris och hur begreppet kan användas vid jämförelser av varor.

I årskurserna 7–9 ligger progressionen i att eleverna möter mer komplexa jämförelser utifrån några olika aspekter. Kursplanen anger i dessa årskurser under kunskapsområdet ”Levnadsvanor”, att undervisningen ska behandla: *Resurshushållning. Ställningstaganden vid val och användning av livsmedel och andra varor. Hur produktion, transport och återvinning av livsmedel och andra varor påverkar människors hälsa, ekonomi och miljö*.

Levnadsvanor

Kunskapsområdet ”Levnadsvanor” behandlar det innehåll i ämnet som framför allt handlar om hälsa och miljö. Levnadsvanor ska i kursplanen förstås som ett

brett begrepp som inrymmer de val vi gör för hur vi vill leva, vad som villkorar dessa val och vilka konsekvenser valen och villkoren får för vår miljö och hälsa. Kunskapsområdet lyfter fram aspekter av mat i form av näring och energi och hur detta påverkar vår fysiska hälsa. Samtidigt är mat och måltider också kulturskapande och fyller en social funktion som påverkar vår psykiska och sociala hälsa. Kunskapsområdet innefattar också innehållspunkter om resurshushållning, skillnader mellan till synes lika varor, tvätt och rengöring samt arbetsfördelning ur ett jämställdhetsperspektiv.

Äta varierat och balanserat

Innehållet *vikten av att äta varierat och balanserat för att må bra. Hur måltider kan fördelas över en dag* (årskurserna 1–6) och *sammansättning av varierade och balanserade måltider och anpassning till individuella behov* (årskurserna 7–9) lyfter fram mat och måltider ur ett fysiologiskt perspektiv. Här handlar det om kunskaper om livsmedels näringsinnehåll och vad kostens innehåll fyller för funktion för att kroppen ska må bra samt hur måltider kan fördelas över dagen. I årskurserna 1–6 kan undervisningen introducera de av Livsmedelsverket rekommenderade modellerna för hur kosten kan fördelas över en dag för att man ska må bra. I undervisningen ingår också vad olika livsmedel innehåller för näring som kroppen behöver för att fungera. I de högre årskurserna fördjupas kunskapsinnehållet till att även omfatta *anpassning [av kost] till individuella behov*, vilket innebär att undervisningen också ger eleverna möjlighet till fördjupad kunskap om livsmedlens näringsinnehåll och kroppens behov av dessa näringsämnen.

Måltidens betydelse för gemenskap och olika mattraditioner

Innehållspunkten *måltidens betydelse för gemenskap. Olika mattraditioner* lyfter fram mat och måltider ur sociala och kulturella perspektiv. Här handlar det om gemenskap och mötet mellan människor i samband med måltider och matlagning och vad i det som påverkar vår psykiska och sociala hälsa.

I detta ingår också olika mattraditioner och dess koppling till samhällskulturer. De kan vara uttryck för religiösa föreställningar eller ha kopplingar till praktiska förhållanden som tillgången på färska råvaror och vilka möjligheter som funnits till förvaring, eller vara ett resultat av kulturmöten och resor. Genom att utveckla dessa kunskaper får eleverna fördjupade perspektiv på dagens mattraditioner.

I det moderna samhället förändras hemmets sammansättning ofta betydligt under människors liv. Många människor lever i dag i större utsträckning än tidigare i ensamhushåll. Samtidigt kan en familj bestå av olika konstellationer av människor, som inte alltid delar ett hem. Det finns goda möjligheter att låta denna mångfald avspeglas i undervisningen om arbetet i hemmet.

Arbetsfördelning i hemmet

Med innehållet *arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv* i årskurserna 7–9 ska undervisningen ge eleverna möjlighet att förhålla sig till och

problematisera aspekter av jämställdhet i hemarbetet. När undervisningen anlägger ett genusperspektiv öppnar det upp för diskussioner om hur uppdelningen av hemarbetet påverkar mäns och kvinnors deltagande i familjelivet, yrkeslivet och samhällslivet.

Resurshushållning, varor och miljö

I dag finns ett stort utbud av varor som är producerade i olika delar av världen och under skilda förhållanden. Den konsument som vill ta hänsyn till miljön och rättvisa arbetsvillkor vid inköp ställs ofta inför en rad svåröverblickbara val. Miljö- och rättvisemärkningar ger en vägledning för konsumenten att förstå vilka varor som är producerade på ett hållbart sätt och därmed förutsättningar att fatta mer välgrundade beslut vid inköp.

I årskurserna 1–6 möter eleverna innehållet *resurshushållning av livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet. Återvinning i hemmet och i närområdet och hur den fungerar samt några olika certifieringar och märkningar av livsmedel och andra varor samt deras betydelse*. Genom undervisning i resurshushållning ska eleverna utveckla kunskaper i hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror. Hushållning är ett sätt att spara resurser i hemmet genom att inte använda mer än vad som behövs och därigenom bidra till hållbar utveckling. Att minska matsvinn genom att kunna beräkna mängder och laga mat av rester är ett led i detta. Att med sina sinnen kunna avgöra om ett livsmedel är fräscht eller dåligt likaså. Att hushålla med förbrukningsvaror kan innebära att veta hur man doserar tvätt- och diskmedel beroende på situationen. Tanken bakom det här innehållet är att eleverna ska utveckla ett miljömedvetet och hållbart förhållningssätt till vardagliga förbrukningsvaror. Detta kan påbörjas i de tidigare årskurserna och fördjupas i de senare.

Kursplanen vill genom sina skrivningar belysa vikten av att utveckla ett reflekterat handlande, och betydelsen av att se till helheten och sambanden mellan hälsa, ekonomi och miljö när man väljer och använder varor. Det kan handla om att i valsituationer ställa sig själv frågor som ”Vad är det för skillnad mellan närproducerade varor och ekologiska varor?” och ”Vad innebär det att äta efter säsong?”

I årskurserna 7–9 fördjupas innehållet, som tidigare nämndes under rubriken ”Jämförelser av varor”, med formuleringen, *ställningstaganden vid val och användning av livsmedel och andra varor. Hur produktion, transport och återvinning av livsmedel och andra varor påverkar människors hälsa, ekonomi och miljö*.

Progressionen går från att i de tidigare årskurserna i första hand fokusera på egna handlingar och det lokala perspektivet, till att i de senare årskurserna i högre grad även omfatta globala aspekter. Därigenom ges eleverna möjlighet att reflektera över ekonomi samt miljö- och hälsofrågor ur både lokala och större samhällsperspektiv. Skrivningarna understryker undervisningens uppgift att synliggöra etiska dimensioner kopplade till konsumtion, vilket ofta innebär etiska

dilemman som konsumenten behöver ta ställning till. Aspekterna hälsa, ekonomi och miljö kan med fördel problematiseras och ställas mot varandra i undervisningen.

Tvätt och rengöring

Synen på tvätt, rengöring och hygien har förändrats genom historien och har påverkats av såväl nya kunskaper och hjälpmedel som reklam och medier. Inte minst i arbetet i köket och vid hanteringen av livsmedel har rengöringen betydelse för vår hälsa. Eleverna i årskurserna 1-6 ska möta innehållet *rutiner och metoder för rengöring*. I årskurserna 7-9 tillkommer även *rutiner och metoder för tvätt*. Detta innehåll kan belysas ur både miljö- och hälsoperspektiv. Att minska doseringen av rengöringsmedel, välja mer miljövänliga alternativ eller vädra kläderna i stället för att tvätta dem är exempel på olika sätt att minska påfrestningarna på miljön.

Kommentarer till kursplanens betygskriterier

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens samlade kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara omdömen i den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till betygskriterierna. I de årskurser betyg sätts använder läraren betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen.

Betygskriterier

Betygskriterier används för betygssättning i vissa årskurser. Läraren fäster vid betygssättningen mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleverna att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det dock uppenbart att progressionen bärs av det centrala innehållet som skiljer sig åt mellan olika stadier, och att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammanfattande bedömning vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så sätt ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och prövning.

Betygskriterierna i ämnet hem- och konsumentkunskap

Hem- och konsumentkunskap är ett ämne där de tre långsiktiga målen och de tre kunskapsområdena ofta samspelar i undervisningspraktiken. Vissa skrivningar från texten om syftet, de långsiktiga målen och det centrala innehållet upprepas därför i kommentarerna till betygskriterierna för att tydliggöra kopplingar och sammanhang mellan kursplanens olika delar.

Betygskriterierna är indelade i tre stycken:

- Det första stycket utgår från det första långsiktiga målet som handlar om att planera och tillaga mat och måltider.
- Det andra stycket utgår från det andra långsiktiga målet som handlar om privatekonomi och konsumtion.
- Det tredje stycket utgår från det tredje långsiktiga målet som handlar om att värdera val och handlingar i relation till hälsa, ekonomi och miljö.

Förmåga att planera och tillaga mat och måltider för olika behov och sammanhang samt hantera annat praktiskt arbete som förekommer i ett hem

Formuleringarna i det första stycket i betygskriterierna (som återges nedan) riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att planera och laga mat med hänsyn till olika behov och sammanhang samt förmågan att hantera praktiskt arbete i ett hem.

Årskurs 6: *Eleven tillagar enkla måltider och hanterar andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem genom att använda i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande tillvägagångssätt.*

Formuleringarna i det första stycket för årskurs 6 är valda för att läraren utifrån ett brett underlag ska kunna göra en professionell och samlad bedömning. Läraren iakttar om och hur samt i vilken utsträckning eleven på ett fungerande sätt genomför uppgifter inom det innehåll som finns i kunskapsområdena ”Mat och matlagning” och ”Levnadsvanor”. Av det centrala innehållet framgår att tillagning av mat och måltider ska ske i relation till olika sammanhang.

Begreppen tillaga och hantera riktar lärarens bedömningsfokus mot om och hur samt i vilken utsträckning elevens tillvägagångssätt fungerar och är ändamålsenligt utifrån uppgifternas olika syften och ramar. Det finns en progression i elevens förmåga att tillaga enkla måltider och hantera andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem, genom att de tillvägagångssätt eleven tillämpar i allt högre grad fungerar för syftena med uppgifterna. Lärarens bedömning tar därför hänsyn till om och hur samt i vilken utsträckning eleven väljer och använder effektiva strategier och metoder för olika uppgifter som ska lösas under olika förutsättningar.

Av det centrala innehållet i årskurserna 1–6 framgår att eleverna utöver att tillaga måltider också ska utveckla kunnande i att planera och utvärdera sitt arbete. Elevens förmåga till planering och utvärdering bedöms inte mot betygskriterierna i årskurs 6. Dock behöver planering och utvärdering finnas med i undervisningen, då det ger eleven förutsättningar att utveckla fungerande tillvägagångssätt. Eleven förväntas också över tid bli alltmer självständig i sitt genomförande av olika uppgifter.

Årskurs 9: *Eleven planerar och tillagar måltider och hanterar andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem genom att använda i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande tillvägagångssätt. Eleven värderar på ett enkelt/utvecklat/väluutvecklat sätt hur arbetsprocessen har påverkat resultatets kvalitet.*

Formuleringarna i det första stycket för årskurs 9 är valda för att möjliggöra för läraren att utifrån ett brett underlag göra en professionell och samlad bedömning. Läraren iakttar om och hur samt i vilken utsträckning eleven på ett fungerande sätt genomför uppgifter inom det innehåll som finns i kunskapsområdena ”Mat och matlagning” och ”Levnadsvanor”. Av det centrala innehållet framgår att tillagning av mat och måltider ska ske i relation till olika behov och sammanhang.

Begreppen planera, tillaga och hantera riktar lärarens bedömningsfokus mot om och hur samt i vilken utsträckning elevens olika val, tillvägagångssätt för planering och genomförande fungerar och är ändamålsenligt utifrån uppgifternas olika syften och ramar. Det finns en progression i elevens förmåga att tillaga måltider och hantera andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem genom att de val eleven gör och de tillvägagångssätt eleven tillämpar i allt högre grad fungerar för syftena med olika uppgifter. Lärarens bedömning tar därför hänsyn till om och hur samt i vilken utsträckning eleven väljer och använder effektiva strategier och metoder för olika uppgifter som ska lösas under olika förutsättningar.

Med värdera avses i betygskriterierna om och hur samt i vilken utsträckning eleven under arbetets gång identifierar och värderar aspekter som är avgörande för att arbetet som utförs fortlöper mot målet. I bedömningen beaktar läraren också om och hur samt i vilken utsträckning eleven förändrar och motiverar det som behöver förändras under arbetets gång och om och hur samt i vilken utsträckning eleven efter slutfört arbete utvärderar resultatet genom att identifiera och värdera olika aspekters påverkan på resultatets kvalitet. För ett enklare sätt att värdera identifierar läraren om och hur eleven i någon mån problematiserar hur olika val, tillvägagångssätt och handlingar påverkar resultatets kvalitet. För mer utvecklade sätt att värdera identifierar läraren om och hur eleven i allt högre grad problematiserar hur olika val, tillvägagångssätt och handlingar påverkar resultatets kvalitet.

Kunskaper om ekonomi och konsumtion i hemmet

Formuleringarna i det andra stycket i betygskriterierna nedan avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens kunskaper om ekonomi och konsumtion i hemmet.

Årskurs 6: *Eleven ger exempel på olika sätt att spara och betala och beskriver på ett **enkelt/utvecklat/väluvecklat** sätt vad som kan påverka konsumtionsval.*

I sin bedömning iakttar läraren om och hur eleven uttrycker sin förståelse för olika sätt att spara och betala genom de exempel eleven ger. Läraren beaktar också med vilken bredd och med vilket djup eleven beskriver vad som kan påverka konsumtionsval. För enklare beskrivningar av vad som påverkar konsumtionsval iakttar läraren om och hur dessa beskrivningar är basala, övergripande till sin karaktär och till större del bygger på elevens egna åsikter samt om och hur de i någon mån relateras till fakta. För mer utvecklade beskrivningar iakttar läraren om och hur de i allt högre grad är faktaunderbyggda, specifika samt om och hur eleven förhåller sig till flera aspekter som villkorar och påverkar konsumtionsval.

Årskurs 9: *Eleven beskriver på ett **enkelt/utvecklat/väluvecklat** sätt faktorer och beslut som kan påverka privatekonomi och konsumtionsval.*

I sin bedömning beaktar läraren med vilken bredd och med vilket djup eleven beskriver faktorer och beslut som kan påverka privatekonomi och konsumtionsval. Elevens beskrivningar i relation till betygskriterierna i årskurs 9 behöver förhålla sig till det centrala innehållet som är mer komplext i årskurserna 7–9 än i de tidigare årskurserna. Med faktorer åsyftas aspekter som skrivs fram i det centrala innehållet och som kan påverka individens privatekonomi och konsumtionsval. För enklare beskrivningar om faktorer och beslut som påverkar privatekonomi och konsumtionsval iakttar läraren om och hur dessa beskrivningar är basala, övergripande till sin karaktär och till större del bygger på elevens egna åsikter samt om och hur de i någon mån relateras till fakta. För mer utvecklade beskrivningar om faktorer och beslut som påverkar privatekonomi och konsumtionsval iakttar läraren om och hur beskrivningarna i högre grad är faktaunderbyggda och specifika samt om och hur eleven förhåller sig till flera aspekter som villkorar och påverkar privatekonomi och konsumtionsval.

Förmåga att värdera val och handlingar som förekommer i ett hem utifrån hur de påverkar hälsa, ekonomi och miljö

Formuleringarna i det tredje stycket i betygskriterierna riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att värdera hur val och handlingar som förekommer i ett hem påverkar aspekter av hälsa, ekonomi och miljö.

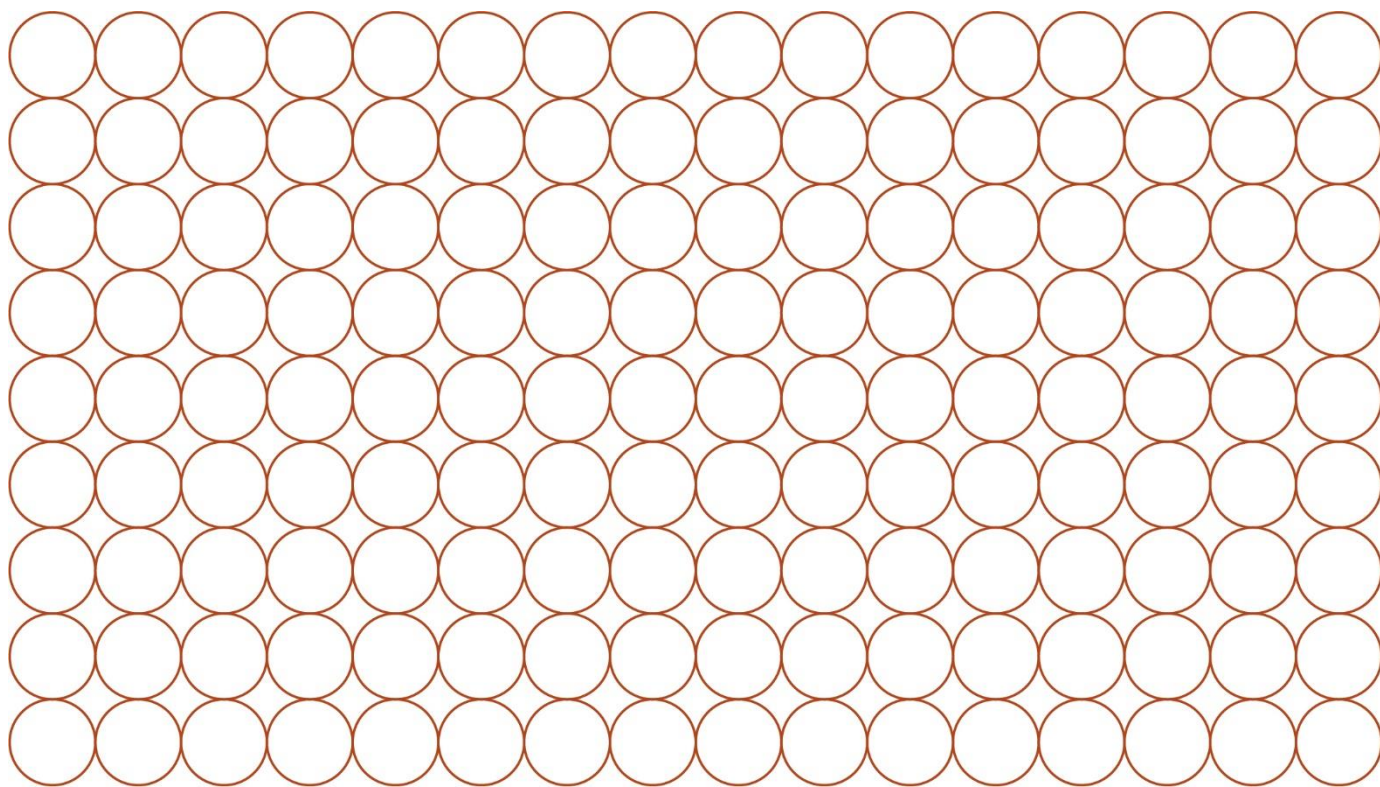
Årskurs 6 och 9: *Eleven värderar på ett **enkelt/utvecklat /väluvecklat** sätt hur val och handlingar som förekommer i ett hem påverkar hälsa, ekonomi och miljö.*

Det tredje stycket i betygskriterierna ser likadant ut för årskurs 6 och 9. Det centrala innehållets innehållspunkter styr i detta fall komplexiteten i de uppgifter

som genomförs och bedöms. Punkterna i kunskapsområdet ”Levnadsvanor” har bäring på denna del av betygskriterierna på olika sätt. Detsamma gäller för flera innehållspunkter inom kunskapsområdena ”Mat och matlagning” samt ”Privatekonomi och konsumtion”. Aspekter på hälsa, ekonomi och miljö genomsyrar hela ämnet hem- och konsumentkunskap och aspekterna påverkar varandra.

I sin bedömning beaktar läraren med vilken bredd och med vilket djup eleven värderar om och hur val och handlingar som förekommer i ett hem påverkar hälsa, ekonomi och miljö. Läraren kan för ett enklare sätt att värdera val och handlingar som förekommer i ett hem utifrån hur de påverkar hälsa, ekonomi och miljö, iaktta om och hur elevens värdeomdömen i högre grad är övergripande till sin karaktär. Läraren beaktar dessutom om och hur värdeomdömena i större utsträckning bygger på elevens egna åsikter och upplevelser samt om och hur eleven i någon mån problematiserar dessa värdeomdömen med hjälp av fakta. För mer utvecklade sätt att värdera val och handlingar som förekommer i ett hem utifrån hur de påverkar hälsa, ekonomi och miljö iakttar läraren om, hur och i vilken utsträckning elevens värdeomdömen är mer specifika till sin karaktär. Läraren beaktar även om och hur elevens upplevelser och åsikter i högre grad underbyggs och problematiseras med hjälp av fakta.

Värderandet handlar för eleven i årskurserna 7–9 om att i större utsträckning än i de tidigare årskurserna problematisera aspekterna hälsa, ekonomi och miljö i relation till varandra.

Skolverket

www.skolverket.se